

ANTITRICHIA CURTIPENDULA – OHROŽENÝ DRUH ČESKÉ REPUBLIKY?

Antitrichia curtispendula – a vulnerable species of the Czech Republic?

Jan V o n d r á k

Jihočeská Universita, Biologická fakulta, Branišovská 31, CZ-370 05 České Budějovice, Česká republika
e-mail: jan.vondrak@tix.bf.jcu.cz

Abstract: New localities of *Antitrichia curtispendula* (Hedw.) Brid. were found in Southern Bohemia. The species has been scarce in the Czech Republic lately due to air pollution. Therefore it vanished in some parts of the territory (e.g. Northern Bohemia) and dwindled strongly in epiphytic habitats. On the other hand, epilithic habitats in Southern Bohemia and Moravia are probably still not threatened.

Při vegetačním průzkumu skalních útvarů vzniklých mrazovým zvětráváním se mi podařilo od roku 1999 nalézt 22 nových lokalit mechu *Antitrichia curtispendula* (Hedw.) Brid. (žilnatka převislá) z č. *Leucodontaceae* v jižních Čechách. Tento druh je zahrnut v Červeném seznamu ohrožených mechorostů České republiky (Váňa 1995) do kategorie ohrožených druhů.

A. curtispendula mizí pravděpodobně v důsledku znečištění ovzduší, a to převážně z lokalit, kde tento druh rostl epifyticky (Grimms et al. 1999). Grimms (l. c.) dále uvádí z území Rakouska současný roztroušený výskyt na žulových a rulových sutích a na okrajích kamenných moří především v montánním stupni Českého masivu a Alp.

O celkovém rozšíření druhu *A. curtispendula* se u nás ví poměrně málo – jeho rozšíření v České republice nebylo zatím zpracováno (Soldán 1994). Pilous (in Pilous et Duda 1960) uvádí, že druh se vyskytuje „...na kamení, skalách a kmenech stromů z předhoří do hor porůznu“. O něco podrobnější údaje můžeme nalézt v práci Velenovského (Velenovský 1897): „...z rovin až do hor všude, ač ne právě obecný, hojně plodný. U Prahy: v údolí nad Všenory, Řevnicemi, u Štěchovic, Trnové, Řičan, Jevan, Čer. Kostelce, u Čekanic, Strašic, Písku, na Milešově, v Českém Středohoří vůbec, Hlinsko, Žákovice, Chotěboř, Chrudim, Tábor, v lesích na úpatí Krkonošů všeobecně“.

Mnoho historických lokalit pochází také z Moravy. Druh *A. curtispendula* byl opakovaně udáván např. ze širšího okolí Brna (Tišnov, Adamov a Vyškov), Olomouce a Přerova (Lipník n. Bečvou, Hranice, Hrubá Voda a Šternberk) z Jeseníků (Petrovy kameny, Praděd, Vrbno p. Pradědem, Sobotín), Beskyd (Radhošť, pralesy Mionší a Panská) a z Českomoravské vrchoviny (Třebíč, Žďár n. Sázavou, Náměšť n. Oslavou a Bystrice n. Pernštejnem) (Sendtner 1840; Milde 1869; Kalmus 1866; Matouschek 1901; Podpěra 1905, 1906, 1907, 1908, 1923; Šmarda 1946). Tento mech se vyskytoval na bazických (vápence a čedič), intermediálních (syenit) a kyselých horninách (kulmské sedimenty, ruly a křemence) a na kmenech buků, klenů a vzácně jehličnatých dřevin.. Všechny údaje pocházejí z 19. a první poloviny 20. století, recentně je *A. curtispendula* známa pouze z jihozápadní Moravy. Častěji je sbírána v Podyjí, kde se vyskytuje hojně například na lokalitách Ledové sluje u Vranova nad Dyjí a na sutích pod Hardeggskou vyhlídkou, Nad Novou cestou a pod Sealsfieldovým kamenem u Vranova nad Dyjí (Hradílek, ústní sdělení). V nedávné minulosti byla několikrát sbírána také na Třebíčsku (Hradílek et Novotný 1998), odkud je recentně známa z okolí zříceniny Levnova u Ketskovic a z přírodní rezervace Velká skála u Lhánic (leg. Kučera 5.-6.10.1998).

Snad ještě v první polovině 20. století byl druh hojný v severní části Čech. V Českém středohoří byl sbírán například na lokalitě Sutomský vrch (leg. Šimr 1936). V současnosti není druh v severních Čechách nalézán (Němcová, ústní sdělení).

Z jižních Čech byla žilnatka převislá udávána z jihovýchodní Šumavy (Schiffner 1890, Podpěra 1899). V současnosti je v této oblasti známa ze šesti lokalit v okolí Stožce a Českých Žlebů (Kučera, ústní sdělení). Zajímavý je nález tohoto druhu na borce několika klenů na území

zaniklé obce Nové Údolí, 5 km JZ od Stožce (Kučera, ústní sdělení; leg. Vondrák 11. 6. 2000). Podobnou lokalitu se podařilo nalézt na centrální Šumavě na východním svahu Luzného v údolí potoka Kleiner Schwarzbach, asi 2 km za Českou státní hranicí (leg. Vondrák 26.9.2000). Hojně plodný zde roste na borce starého buku, kde tvoří mohutný vitální porost. Epifyticky rostoucí rostliny (na borce kleny) byly dále sbírány v oblasti Ždanidel a v karu Plešného jezera (Soldán, ústní sdělení).

V centrální a severozápadní části Šumavy byl druh sbírán vzácně. Dvě lokality z Železnorudska udává Vondráček (1990) a vyskytuje se zde též v karu Černého jezera (Soldán, ústní sdělení). Recentně byl sbírán při ústí Křemelné (Soldán, ústní sdělení), na skalách na levém břehu Otavy za soutokem Vydry s Křemelnou (leg. Kučera 1995). Údaje z jiných částí jižních Čech se mi nepodařilo získat.

Žilnata byla zjištěna na většině navštívených skalních útvarů v Šumavsko-novohradském podhůří a na Šumavě (fytogeografický podokres Želnavská hornatina). Kromě toho byla nalezena na sutích a skalních výchozech v kaňonu řeky Blanice.

Roste často ve velkých porostech na různých silikátových horninách (granulit, ruly, sienodiorit). Vyskytuje se většinou ve společnosti hojnějších mechorostů (např.: *Hypnum cupressiforme* Hedw. s.l., *Leucodon sciuroides* (Hedw.) Schwägr. a *Hedwigia ciliata* (Hedw.) P. Beauv.). Na některých lokalitách (např. Ptačí stěna) patří k dominantním druhům mechového patra. Přestože je na skalních a suťových stanovištích zřídka plodná, zdá se, že její populace většinou nejsou ohroženy. Je pravděpodobně, že s dalším průzkumem těchto biotopů bude ještě několik lokalit v budoucnu nalezeno.

Seznam nových lokalit druhu *Antitrichia curtispindula* v jižních Čechách

Fytogeografický okres 37e – Volyňské Předšumaví

Čkyně, Věmec: skalní útvary v okolí vrcholu, 760 m n.m., 22.9.2000

Fytogeografický okres 37h – Prachatické Předšumaví

Husinec, Husinecká přehrada: sutě na pravém břehu Blanice pod hrází, 560 m n.m., 3.4.2000

Husinec, Výrovčice: skal. výchozy 200 m SV vrcholu, 680 m n.m., 10.7.1999

Kratušín, Zábrdská skála: sutě pod skalním útvarem, 630 m n.m., 7.8.2000

Fytogeografický okres 37i – Chvalšinské Předšumaví

Boletice, Kraví hora: mrazový srub ve východním svahu, 860 m n.m., 9.8.2000

Ondřejov, Pražacka: skalní útvary 0,4 km severně vrcholu, 890 m n.m., 9.8.2000

Vadkov, Vrato: skalní hradba 1 km SSV vrcholu, 800 m n.m., 16.7.1999

Záhoří, Vrato: mrazový srub 1 km JJZ vrcholu, 810 m n.m., 14.7.1999

Fytogeografický okres 37j – Blanský les

Brloh, Bulový: mrazový srub 0,5 km J vrcholu, 900 m n.m., 22.4.2000

Brloh, Hřibový vrch: skalní hradba 0,3 km SZ vrcholu, 830 m n.m., 10.2.2000

Brloh, PR Malá skála: mrazový srub, 890 m n.m., 22.4.2000

Brloh, Ptačí stěna: mrazový srub, 790 m n.m., 2.7.1999

Brloh, Stržišek: mrazový srub na vrcholu, 700 m n.m., 23.7.1999

Český Krumlov, Bílý kámen: skalní hradba 1,3 km V vrcholu, 790 m n.m., 11.9.1999

Český Krumlov, Ohrada: mrazový srub 0,6 km JV vrcholu, 800 m n.m., 11.8.1999

Český Krumlov, Ohrada: mrazový srub na vrcholu (vzácně), 880 m n.m., 22.4.2000

Chvalšiny, Albertov: skalní výchozy 0,5 km JV vrcholu, 860 m n.m., 22.4.2000

Chvalšiny, Mlýnské vrchy: mrazový srub na vrcholu, 810 m n.m., 4.9.1999

Kuklov: mrazový srub 200 m J obce, 720 m n.m., 23.7.1999

Fytogeografický okres 88f – Želnavská hornatina

Arnoštov, Černá stěna: rozpadlá skalní hradba na vrcholu, 1020 m n.m., 25.4.1999

Želnavá, Černý les: tory v blízkosti vrcholu, 1010 m n.m., 2.8.1999

Želnavá, Suchá hora: skalní hradba na vrcholu, 1070 m n.m., 2.8.1999

Herbářové položky z většiny uvedených lokalit jsou uloženy v herbáři autora.

Poděkování

Janu Kučerovi (Biol. fak. JU v Českých Budějovicích) za determinaci mechorostů ze studovaných lokalit, Zbyňku Hradílkovi (Přírodověd. fak. UP v Olomouci) za poskytnutí materiálů o rozšíření *A. curtipendula* na Moravě, Lence Němcové (Okr. vlastivěd. muzeum Litoměřice) za poskytnutí údajů ze severní části Čech a Magdě Zmrhalové za poskytnutí údajů z oblasti Hrubého Jeseníku.

Literatura

- Grims F. et al. (1999): Die Laubmoose Österreichs, Catalogus Florae Austriae, II. Teil, Bryophyten (Moose), Heft 1, Musci (Laubmoose). – 148 p., Wien.
- Hradílek Z. (1996): Mechorosty (Bryophyta) Ledových slují u Vranova nad Dyjí. – Příroda, Praha, 3: 89–94.
- Hradílek Z. et Novotný I. (1998): Mechorosty širšího okolí údolí řek Oslavy, Jihlavy a Rokytne na jihozápadní Moravě. – Sborn. Západo-morav. Mus., Třebíč 30: 1–120.
- Kalmus J. (1866): Vorarbeiten zu einer Kryptogamenflora von Mähren und österr. Schlesien. IV. Laubmoose. – Verhandl. Naturf. Ver. Brünn 5(1866): 184–236.
- Kučera J. (1995): Společensva epilitických mechorostů na území Národního parku Šumava. – Ms., 89 p. [Diplom. práce, depon. in: Knihovna katedry botaniky PFF UK Praha].
- Matouschek F. (1901): Bryologisch-floristische Beiträge aus Mähren und oest. Schlesien. I. – Verhandl. Naturf. Ver. Brünn 34: 19–64.
- Milde J. (1869): Bryologia Silesiaca. Laubmoosflora von Nord- und Mittel- Deutschland, unter besonderer Berücksichtigung Schlesiens... – 410 p., Leipzig.
- Pilous Z. et Duda J. (1960): Klíč k určování mechorostů ČSR – 569p., Praha.
- Podpěra J. (1899): Bryologische Beiträge aus Südböhmen. – Věstn. Král. Čes. Společ. Nauk, Praha, 1899/46: 1–28.
- Podpěra J. (1905): Výsledky bryologického výzkumu Moravy za rok 1903–4. – Věstn. Klubu Přírod. Prostějov 7(1904): 3–30.
- Podpěra J. (1906): Výsledky bryologického výzkumu Moravy za rok 1904–5. – Věstn. Klubu Přírod. Prostějov 8(1905): 20–50.
- Podpěra J. (1907): Výsledky bryologického výzkumu Moravy za rok 1906–7. – Zpr. Kom. Přírod. Prozk. Moravy, odd. bot., Brno, 4: 1–82.
- Podpěra J. (1908): Výsledky bryologického výzkumu Moravy za rok 1907–8. – Zpr. Kom. Přírod. Prozk. Moravy, odd. bot., Brno, 5: 1–41.
- Podpěra J. (1923): Výsledky bryologického výzkumu Moravy za léta 1913–1922. – Sborn. Klubu Přírod. Brno, 5(1922): 1–29.
- Sendtner O. (1840): Bemerkungen über die im Gesenke vorkommenden Laubmoose. – Flora, Regensburg, 23: 49–63.
- Schiffner V. (1890): Bryologische Streifzüge im Böhmerwalde. – Lotos, Prag, 10(ser. n.): 22–36.
- Šmarda J. (1946): Výsledky bryogeografických studií na Moravě. Část I. – Čas. Morav. Zem. Mus., Brno, 30: 41–77.
- Váňa J. (1995): Předběžný seznam ohrožených mechorostů České republiky II. Mechy (Bryophyta). – Preslia, Praha, 67: 173–180.
- Velenovský J. (1897): Mechy české. – Rozpr. Čes. Akad. Věd Umění, třída II, 6/6: 1–352.
- Vondráček M. (1990): Prodomus der Moose des Böhmerwaldes (Bryopsida). II. (Mniaceae - Hylocomiaceae). – Folia Mus. Rer. Nat. Bohem. Occid., Botanica, Plzeň, 32: 1–36.